

УДК 81.2-9:82.07

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-2-46-196-201

НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Кочубей Людмила Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов та методики викладання
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: lkochubei25@gmail.com

Дуброва Тетяна Юрївна

магістрантка кафедри початкової освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: dubrovayatyana@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8114-8135

Успішна людина в сучасному світі повинна добре володіти інформацією, щоб якнайкраще застосовувати її у своїй діяльності. Цьому сприяє добре розвинена комунікативна компетентність – здатність особистості застосувати в конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями. Фундаментальним у створенні цілісної картини цієї компетентності є вміння слухати і розуміти сказане – аудіативні навички. У статті розглянуто аудіювання як вид мовленнєвої діяльності молодших школярів. Проаналізовано його вплив на розвиток у дітей молодшого шкільного віку комунікативної компетентності під час опанування мовно-літературної освітньої галузі. Показано шляхи поетапного розвитку аудіативних умінь та структуру вправ у системі формування і розвитку навичок аудіювання.

Ключові слова: комунікативна компетентність; аудіювання; мовленнєвий розвиток; усне висловлювання; слухання; розуміння; говоріння.

Постановка проблеми. Першою компетентністю серед ключових у Державному стандарті початкової школи визначено «вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність уживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях» [1, с. 45]. Тому важливо сформувати в учнів початкових класів аудіативні вміння як складові *комунікативної компетентності*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджено праці таких учених, як Ф. Бацевич, С. Дубовик, І. Гудзик, О. Савченко, В. Каліш, В. Собко та інших, де визначено основну змістову лінію мовно-літературної освітньої галузі – комунікативну, яка передбачає розвиток усного та писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу. Питання аудіювання залишається й досі актуальним.

Метою статті є аналіз практичних аспектів використання *аудіювання* як одного із найважливіших чинників розвитку комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Об'єктом дослідження в публікації є аудіювання як вид мовленнєвої діяльності, що належить до сфери усної комунікації, використовується в будь-якому усному спілкуванні, підпорядкованому виробничим, суспільним чи особистим потребам.

Предметом нашої розвідки є аудіювання як окремий вид умотивованої комунікативної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У початковому курсі рідномовної освіти виокремлено таку змістову лінію, як «Взаємодіємо усно» (мовець / слухач – слухач / мовець), яка передбачає залучення учнів до дій зі сприймання, перетворення, виокремлення, аналізу й інтерпретації, оцінювання та використання усної інформації в реальній мовленнєвій практиці (бесіда, дискусія у класі, мікродискусія в групі, обговорення тощо).

Для становлення комунікативної компетентності в умовах опосередкованого спілкування (на відстані у просторі та часі) запропоновано змістові лінії «Читаємо» (читач –

автор), «Взаємодіємо письмово» (автор – читач), «Досліджуємо медіа» (читач / глядач / слухач – автор). Вони допомагають опанувати знання та вміння, що дають змогу учням удосконалити комунікативну компетентність.

Сьогодні на перше місце вчені висувають проблему вдосконалювання аудіативних навичок, оскільки вміння слухати, розуміти сказане лежить в основі оволодіння мовою. Однак питанням підвищення результативності роботи з удосконалення навичок сприйняття на слух у практиці навчання рідної мови ще не приділено достатньої уваги [6, с. 64].

Як зазначають лінгводидакти, комунікативна методика зорієнтована на посилення практичної спрямованості змісту навчання мови, надання пріоритету формуванню в учнів умінь і навичок спілкування в різних сферах соціального життя, оволодіння всіма формами і видами мовленнєвої діяльності [4, с. 3].

Аудіювання – рецептивний вид мовленнєвої діяльності, що полягає в одночасному сприйнятті на слух і розумінні людського мовлення, є основою спілкування. Про важливість цього виду мовленнєвої діяльності свідчать дані, наведені в дослідженнях Ф. Бацевича. Він зазначає, що приблизно 42 % мовленнєвої діяльності людини припадає на слухання, 30 % – на говоріння, 15 % – на читання й орієнтовно 11 % – на письмо. Таким чином, понад 70 % часу людина витрачає на спілкування з іншими. Ф. Бацевич, розглядаючи цю проблему, зазначає, що слухання – це цілеспрямовано організований вид мовленнєвої діяльності, тобто діяльність людини в процесі комунікації. Уміння слухати й розуміти усне мовлення лежить в основі розвитку навичок говоріння, читання, письма.

На уроках літературного читання здійснюють не лише такий вид мовленнєвої діяльності, як читання, а й слухання – розуміння (аудіювання). У сучасних умовах, коли відбувається збільшення обсягів інформації, виникає потреба у швидкому і точному сприйманні усного мовлення, розумінні почутого, умінні зосереджувати довільну увагу впродовж тривалих відрізків часу. Усе це зумовлює необхідність удосконалювати навички слухання і розуміння (аудіювання).

У сучасних методичних рекомендаціях з аудіювання роботу над цим видом мовленнєвої діяльності пропонується проводити за такими трьома напрямками: аудіювання під час пояснення нового матеріалу, коли особливо інтенсивно формуються звукові образи нових мовних елементів, понять. Під час такої роботи значна увага має приділятися не тільки розумінню прочитаного, а й усвідомленому сприйняттю фонетико-акустичних особливостей цих мовних одиниць; аудіювання як елемент діалогічного мовлення. Робота у цьому напрямі відбувається, коли формуються вміння говорити і виникає зумовлена необхідність:

- без аудіювання неможливе спілкування;
- аудіювання як спеціальний різновид навчальних вправ.

Йдеться про сприйняття мовлення вчителя або диктора, яке містить як діалоги різних осіб, так і монологічні єдності (розповіді, читання текстів, міркуванням над їх змістом тощо) [2, с. 4].

Робота з аудіювання в школі має бути спрямована, з одного боку, на розвиток мовленнєвого слуху, його різних складників і характеристик, а з іншого – на розуміння почутого [3, с. 49].

Учні необхідно вчити стежити за розвитком думки, адекватно сприймати інформацію; помічати в тексті слова, найважливіші для розуміння висловлювання, виділяти певні факти; усвідомлювати зміст прослуханого тексту, зважаючи на загальний тон, тембр, темп, силу голосу того, хто озвучує текст [5, с. 3].

Розвиток уміння уважно слухати, розуміти прослухане, виконувати після одного / двох (за вибором учителя, зважаючи на навчальні можливості учнів класу) прослуховувань певні завдання відбувається на матеріалі художніх (2–4 клас) та науково-художніх (4 клас) текстів.

У вправлянні з аудіювання, як правило, використовують фронтальні види роботи; для його проведення добирають завдання на створення малюнка за текстом; вибір правильної

відповіді на запитання до тексту з кількох пропонованих варіантів; висловлювання вражень, почуттів щодо змісту прослуханого тексту тощо [8].

Аудіювання – комплексна мовленнєва розумова діяльність, яка базується на природній здатності, що вдосконалюється в процесі індивідуального розвитку людини.

Важливими факторами формування такої здатності є перцептивні та мовленнєві передумови; загальні інтелектуальні передумови; фактичні знання; знання та вміння в царині рідної мови; мотивація.

У методичному плані навчання аудіювання – це спеціально організована програма дій з текстом, що сприймається на слух. Оскільки це внутрішня діяльність, яка не піддається спостереженню, то необхідно поступово навчати окремих дій, які є її компонентами. Ці дії є об'єктом цілеспрямованого формування і розглядаються як проміжні цілі навчання аудіювання. Досягнення проміжних цілей проходить поетапно:

- 1) словоформи, вільного словосполучення, фрази;
- 2) понадфразової єдності;
- 3) цілого тексту.

Етап навчання аудіювання на рівні фрази передбачає дії, спрямовані на:

- розуміння повідомлень, побудованих на знайомому матеріалі;
- реакція на почуте – невербальна (дії, символи і т. ін.);
- розуміння повідомлення з незнайомим мовним матеріалом;
- реакція на почуте – вербальна (з допомогою засвоєних мовленнєвих зразків, що

відповідають темі чи ситуації);

- розпізнавання початку повідомлення і його завершення.

Етап навчання аудіювання на понадфразовому рівні передбачає дії, що забезпечують:

– розуміння монологічного повідомлення, побудованого на повністю знайомому матеріалі;

- реакція на почуте – невербальна або коротка вербальна;
- розуміння мікродіалогів з подальшим визначенням характеру взаємодії партнерів шляхом віднесення сприйнятого діалогу до одного з відомих учням комунікативних (структурно-функціональних) типів мікродіалогів: діалогу-обміну думками, діалогу волевиявлення.

Етап навчання аудіювання на рівні цілого тексту передбачає дії, за допомогою яких досягається:

– розуміння зв'язного (монологічного) мовлення, побудованого на повністю знайомому матеріалі, шляхом членування тексту на смислові частини або виділення інформаційних точок;

- реакція на почуте – невербальна (дії, символи і т. ін.);
- розуміння повідомлення з незнайомим мовним матеріалом;
- реакція на почуте – невербальна або вербальна як у процесі слухання, так і після нього;
- розуміння зв'язного тексту, побудованого тільки на знайомому матеріалі, але такого, що передбачає відповідність змісту повідомлення його заголовку, придумування іншого варіанта заголовку чи вибір із даних «готових» заголовків найбільш прийняттого, вибір із поданих після тексту речень, що відповідають або не відповідають його змісту, і т. ін.;

– розуміння діалогічного тексту, побудованого на знайомому матеріалі, із завданням на виявлення кількості учасників бесіди, їх характеристик;

- реакція вербальна або у вигляді відповіді на запитання тощо.

Система вправ для навчання аудіювання складається із вправ двох видів:

1. Вправи на формування мовленнєвих навичок аудіювання:

- а) фонетичних навичок аудіювання;
- б) лексичних навичок аудіювання;

в) граматичних навичок аудіювання.

2. Вправи для розвитку вмінь аудіювання:

а) вправи, що готують учнів до аудіювання текстів;

б) тренувальні вправи в аудіюванні текстів.

Побудова задач для навчання аудіювання:

1) вибір тексту для аудіювання. Незалежно від форми (діалогічна або монологічна) всі матеріали для аудіювання повинні бути цікавими, інформативними, мати чіткий логічний стрижень.

2) формування комунікативного завдання, яке виражає мету аудіювання.

Воно має бути конкретним і передбачати власну участь учня у розв'язанні завдання:

- добір заголовку до тексту;
- вибір картинки, яка відповідає змісту прослуханого;
- знаходження розбіжностей між картинкою та текстом;
- перелік дійових осіб, які є в тексті;
- усна характеристика головної дійової особи; висловлення свого ставлення до певної події, факту, вчинку тощо;
- з'ясування, якостей, властивих герою оповідання (на дошці пропонуються варіанти); зображення на папері описаної ситуації;
- визначення причин та наслідків ситуації;
- дослідження місця події, коли і чому трапилась така ситуація;
- з'ясування кількості тверджень в тексті, що не відповідають ситуації (дається ситуація, добре відома учням).

Сприйняття на слух супроводжується подоланням труднощів, викликаних переважно індивідуально-психологічними особливостями слухача, умовами сприймання, мовними особливостями повідомлення.

Вимоги до навчальних матеріалів для аудіювання: матеріальна основа – аудіотексти (композиція, структура, смислова організація). Їх основні характеристики:

- тривалість звучання. Навчання аудіювання починається з найкоротших текстів, які поступово збільшуються (макс. – 3хв);
- наявність у тексті нових (незнайомих) слів (до 3 %);
- спосіб пояснення слів;
- наявність чи відсутність зорових опор;
- одноразовість чи багаторазовість представлення (більше двох разів слухати недоцільно; нерозуміння тексту → невдалий вибір) [7].

Основними вимогами до змісту є: інформативність, цікавість, доступність, короткотривалість та монотематичність.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що аудіювання – це основне джерело здобуття знань, основа спілкування, засіб отримання інформації. Тому використання цього виду мовленнєвої діяльності в початковій школі на уроках є ефективним інструментом на шляху до формування всебічно розвинутої особистості українського громадянина. На нашу думку, найкращого результату можна досягнути за рахунок використання системи вправ для навчання аудіювання.

Список використаної літератури

1. Савченко О. Я. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ: Світоч, 2019. 336 с.
2. Гудзик І. П. Аудіювання українською мовою: посіб. Київ: Педагогічна думка, 2003. 144 с.
3. Дубовик С. Аудіювання на уроках української мови. *Початкова школа*. 2002. № 3.
4. Чабайовська М. І. Аудіювання на уроках літературного читання. 2–4 класи: зб. текстів для аудіювання: метод. посіб. для вчителя / М. І. Чабайовська, С. М. Шароварко, О. І. Кархут. Тернопіль: Астон, 2019. 80 с.
5. Аудіювання – слухання – розуміння усного мовлення. Київ: EdEra, 2018. URL: <https://edera.gitbook.io/edera-book-mon-literature-new/vstup/struktura/audyuvannya> (дата звернення: 18.02.2021).

6. Каліш В. А., Собко В. О. Реалізація комунікативного підходу в процесі вивчення початкового курсу рідної мови. 2019. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/4139/3638> (дата звернення: 18.02.2021).
7. Пушкарівська Л. М. Аудіювання як один із видів комунікативних навичок. Morozivka of the Milovsky district council of the Luhansk region: Slideshare.net, 2013. URL: <https://www.slideshare.net/lanalana63/ss-21161520> (дата звернення: 18.02.2021).
8. Калабуха А. Ф. Розвиток навичок аудіювання в початковій школі. Nova Zbruvka village: Vseosvita.ua, 2020. URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-navicok-audiuvanna-v-pocatkovij-skoli-234421.html> (дата звернення: 18.02.2021).

TEACHING OF LISTENING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF MASTERING THE LINGUISTIC AND LITERARY EDUCATIONAL FIELD

Kochubey Lyudmila

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Teaching Methods
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Dubrova Tetyana

Student of group 60 M-PO (h) of the Department of Primary Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *A successful person in today's world must have a good knowledge of information in order to make the best use of it in their work. This is facilitated by well-developed communicative competence - the ability of an individual to apply language knowledge in specific communication, ways of interacting with surrounding and distant people and events, group work skills, possession of various social roles. The fundamental (main) puzzle in creating a holistic picture of this competence is the ability to listen and understand what is being said - auditory skills.*

Purpose. *The purpose of the article is the analyse the practical aspects of the use of listening as one of the most important factors in the development of communicative competence of primary school students.*

Methods. *Methods of theoretical (study and analysis of psychological-pedagogical, linguistic and educational-methodical literature on the issue of research, forecasting and modeling of educational-speech activity) and statistical (quantitative and qualitative analysis of the obtained results) directions are used.*

Results. *The effectiveness of students' mastery of listening will increase the rational use of certain adequate methods, techniques and means of speech development, the ability of teachers to properly organize educational - speech activities by providing language and building a certain system of exercises.*

Originality. *The article considers such a type of speech activity of primary school students as listening. The influence of listening on the development of communicative competences in children of primary school age during the study of language and literature education is analyzed.*

A thorough analysis of the scientific and methodological literature shows that the work on the development of speech has a long tradition, but still remains relevant today. After all, despite some progress in this area, the theory and practice of teaching speech culture needs further improvement, because these studies address only some aspects of the problem.

Conclusions. *Listening is the main source of knowledge, the basis of communication, a means of obtaining information. Therefore, the use of this type of speech activity in primary school in the lessons of language and literature education is an effective tool on the way to the creation of a fully developed personality of the Ukrainian citizen. In our opinion, the best result can be achieved by using a system of exercises to teach listening.*

Key words: *communicative competence; listening; speech development; oral statement; hearing; understanding; talking.*

References

1. Savchenko O.Ia. (2019). Typovi osvityni prohramy dlia zakl. Zahalnoi serednoi osvity: 1-2 ta 3-4 klasy [Typical educational programs for zakl. General secondary education: 1-2 and 3-4 grades]. Kyiv: Vydavnytstvo «Svitoch». [in Ukrainian].
2. Gudzyk I.P. (2003). Audiiuvannia ukrainskoiu movoiu [Listening in Ukrainian]. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].
3. Dubovyk S. (2002). Audiiuvannia na urokakh ukrainskoi movy [Listening to Ukrainian language lessons] Pochatkova shkola–Primary school, (3). [in Ukrainian].
4. Chabaiovska M. I., Sharovarko S. M., Karkhut O. I. (2019). Audiiuvannia na urokakh literaturnoho chytannia. 2-4 klasy [Listening in the lessons of literary reading. Grades 2-4]. Ternopil: Aston. [in Ukrainian].
5. Audiiuvannia – slukhannia-rozuminnia usnoho movlennia [Listening - listening-understanding of oral speech] (2018). (electronic journal). EdEra. URL: <https://edera.gitbook.io/ed-era-book-mon-literature-new/vstup/struktura/audyuvannya>
6. Kalish V.A., Sobko V.O. (2019). Realizatsiia komunikativnoho pidkhodu v protsesi vyvchennia pochatkovoho kursu ridnoi [Implementation of communicative approach in the study process initial course of native language]. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/4139/3638> (data zvernennia 18.02.2021)
7. Pushkarivska L.M. (2013). Audiiuvannia yak odyin iz vydiv komunikativnykh navychok [Listening as one of the types of communication skills]. (electronic journal). Slideshare a Scribd company URL: <https://www.slideshare.net/lanalana63/ss-21161520> (data zvernennia 18.02.2021)
8. Kalabukha A.F. (2020). Rozvytok navychok audiiuvannia v pochatkovii shkoli [Development of listening skills in primary school]. (electronic journal). Vseosvita.ua. URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-navicok-audiiuvanna-v-pocatkovij-skoli-234421.html>

Отримано редакцією 29.08.2021 р.